

XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA KOMMUNIKATIV PEDAGOGIK TAMOYILLAR.

Jo'raboyeva Mohlaroyim Muzaffar qizi

Axborot texnologiyalari va menejment universiteti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada tilshunoslik yo'nalishiga ega bo'lmagan universitetlarda chet tillarini o'qitish samaradorligini oshirish masalasi ko'rib chiqilgan. Shuningdek, unda dars jarayonida innovatsion o'qitish usullari va yo'llari xususida ham so'z boradi. Universitet talabalarini chet tilida o'qitishning ushbu modelini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan asosiy tarkibiy qismlarni aniqlash uchun zamonaviy o'qitish uslublari masalalarida professor-o'qituvchilarning vakolatlarini kengaytirish imkoniyatlari yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *kommunikativ, innovatsion o'qitish, jarayon, ko'nikmalarni shakllantirish, motivatsiya, ta'lim texnologiyalari.*

Inson ruhiyati doimo ilmgga, ma'rifatga, bilish va anglashga, jismoniy va ma'na-viy yuksalishga ehtiyoj sezgan

Hozirgi kunda rivojlanib borayotgan zamonaviy sharoitda oliy ta'lim tizimida zamonaviy bilimga ega bo'lgan kadrlar tayyorlashning muammolaridan biri hisoblangan bu chet tilini har xil darajada bilish hisoblanadi. Ya'ni maktabdan yuqori kasb-hunar ta'limi darajasiga, bakalavr darajasidan magistr darajasiga o'tish bosqi-chida magistraturadan tayanch doktoranturaga o'tish davrida bo'lgani kabidir. Ushbu holat chet tilidan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish uchun individual xususiyatga ega ekanligi bilan izohlanadi. Bu talabaning psixikasiga va tabiatining xususiyatlariga bog'liq, jumladan, xotira, diqqat xususiyatlari, materialni o'zlashtirishning individual tempi va boshqalar. Shuningdek, nutq madaniyati darajasi, talabaning so'z boyligi va uning umumiy muloqot qobiliyatlari darajasi, chet tilini o'rganish uchun qiziqish va motivatsiya darajasi hisoblanadi. Natijada, chet tili darslarida oliy o'quv yurti o'qituvchisi bir guruhda kuchli talabalar, o'rta darajadagi talabalar, shuningdek, faqat oddiy chet tilini biladigan zaif talabalar borligi bilan yuzaga keladi.

Har qanday o'quv jarayonining asosi - bu nafaqat o'quv aloqasi, balki birinchi navbatda tashkil etilgan va boshqariladigan aloqadir. Chet tilini o'qitishning samarali usullaridan biri kommunikativ bo'lib, u kommunikativ vazifalar asosida tashkil etilgan o'qitishdir.

Shu munosabat bilan o'qituvchi ko'pincha sinfda o'quv jarayonini samarali tashkil etishning qiyin vaziyatiga duch keladi. Agar o'qituvchi kuchsizlarga e'tibor qaratib ishlasa, bu o'rta va kuchli o'qituvchilar yangi bilimlarni qabul qilmasliklariga olib kelishi

mumkin. Natijada, o'rganishda oldinga siljish bo'lmaydi va bu esa ular-ning chet tilini o'rganish sabablari pasayishiga olib keladi.

Agar o'qituvchi diqqatini kuchli talabalarga qaratga, zaif hamda o'rtacha talabalar ular uchun qiyinroq bo'lgan materialni idrok eta olmaydilar va ularda ham oldinga siljish bo'lmaydi. Shunga ko'ra o'qish uchun motivatsiya kamayadi. Bu holat esa, samaradorlikni pasayishiga olib keladi. Yani ta'lim sifati, bu bizning ishi-mizda nutq faoliyati turlari bo'yicha chet tilidan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish darajasi sifatida belgilanadi.

Bugungi kunda talabalarning shaxsiy natijalari va bir qatorda mavzu meta-subjekt natijalariga erishish vositalari ta'lim texnologiyalari hisoblanadi. Chet tilini o'qitish natijalarini ta'minlash bo'yicha o'qituvchining ish tizimi quyidagi texnologiyalarni amalga oshirishni o'z ichiga olishi shart: kommunikativ ta'lim texnologiyasi, matnning kommunikativ ma'nosini anglash texnologiyasi, o'yin texnologiyalari, hamkorlikda o'rganish texnologiyalari, loyiha texnologiyalari va hokazo. Ushbu jarayonda A. V. Volovin "*... tilni umuman o'rgatish mumkin emas, tilni faqat o'rganish mumkin*" deya ta'kidlaydi.

Shubhasiz, ushbu yondashuv bilan asosiy rolni o'qituvchining shaxsiyati, uning motivatsiyasi, qobiliyatlari va maqsadlari o'ynaydi. Internetning ommaviy rivojlantirish nishi axborot resurslari doirasini kengaytirdi. Axborot resurslarining aksariyat qismi hozirda Internetda ingliz tilida taqdim etilmoqda va o'zlari bilmagan holda, tarmoq foydalanuvchilari o'zlarini cheklashadi va katta miqdordagi ma'lumotlardan foydalanmaydilar.

Ta'limda qo'llaniladigan yangi axborot texnologiyalari shu tarzda yaratilganki, ular yordamida odatdagi o'quv ish turlarini (*ma'ruzalar va amaliy mashg'ulotlar, konsultatsiyalar, test sinovlari va hokazo*) shunchaki yuqori texnik darajada amalga oshirish mumkin.

Bunday haqiqatlarga duch kelgan talabalar, o'rganilayotgan chet tili, xususan, ingliz tili nafaqat aloqa vositasi, balki bilish, o'zini rivojlantirish, o'z qirralari va qiziqish doiralarini kengaytirish, shaxsiy ehtiyojlarini qondirish vositasi rolini ham bajarishini tushunadilar. Fikrimizcha, universitetlarning mutaxassis bo'lmagan ka-fedralarida, chet tilini o'qitishda eng qiyin bo'lgan narsa bu murakkablik prinsipi, og'zaki asos, og'zaki taraqqiyot prinsipi, o'qitishning shaxsga yo'naltirilgan yo'nalishi va faoliyatga yo'naltirilgan tabiatdir.

Muammo shundaki, mutaxassis bo'lmagan talabalarni kichik guruhlariga bo'lish har doim ham mumkin emas. Innovatsion ta'lim, o'z-o'zini tarbiyalash orqali qobiliyatlarni rivojlantirishdan iboratdir. Poydevorlilik yaxlitlik hamda shaxsning manfaatlarini qondirishga yo'naltirilganligi bilan birgalikda yangi ta'lim paradigm-sining asosiy xususiyatlarini yaratadi. Fundamental ilmiy-gumanitar ta'lim dunyo-ning zamonaviy

tabiiy-ilmiy manzarasini yaxlit tasavvur qilishi, kasbiy faoliyat nati-jalarini baholash uchun ilmiy asos yaratishi, shaxsning ijodiy rivojlanishiga hamda individual hayot dasturini to'g'ri tanlashiga ko'maklashishi kerak.

Ta'kidlash joizki, xorijiy tilni o'rganish yangi so'zlar, iboralarni passiv yod-lashgacha qisqartirilganidan beri ko'p vaqt o'tdi. Bir xillik va grammatik qoida-larning zerikarli tekshirilishi, eng yaxshi holatda rus tilidagi iborani chet tiliga tarjima qilish qobiliyati – bu chet el aloqa vositasini o'zlashtirishda mukammal-likning chegarasi edi. Dunyo uzoq vaqtdan beri chet tili hamda uslublarini o'rga-nishga juda ko'p yondashuvlarni bilgan bo'lsada, bizning mamlakatimizda ingliz tilini o'qitish metodikasida haqiqiy inqilob faqat XX-asr oxiri XXI-asr boshlarida sodir bo'ldi. Yondashuvlar, maqsadlar o'zgardi. Bugun hamma chet tillarini o'rgan-moqda. Odamlar soniga mutanosib ravishda texnikalar soni ham ko'paygan.

Biroq, texnikaning har birida ijobiy va salbiy tomonlari mavjuddir. Eski maktabning prinsiplari, hozirda qo'llanilishi o'z samarasini berganiga qaramay, keskin tanqidga uchraydi. Bitta savol - *bu natijalarga erishish uchun qanday xarajat yoki harakat bilan erishish mumkin edi?* Qoida tariqasida, tilni o'zlashtirish uchun uzoq vaqt davomida tarjima, matnlarni o'qish, yangi so'zlarni yodlash, turli mashq-larni bajarish hamda qayta hikoya qilishga vaqt ajratib, kitoblarni ko'zdan kechirish kerak edi. Faoliyatni o'zgartirish uchun insho yozish, diktant yozish kabi vazifalar taklif qilindi.

Qadimgi texnikalardan biri bu klassik yoki fundamentaldir. Klassik metodo-logiyaning maqsadi nafaqat o'rganish, balki chet tili prinsiplarining nozik tomonlari, tafsilotlarini tushunishdir. Klassik metodologiya-niing asosiy vazifasi - tarjima qilina-digan tilning grammatik bazasini shakllantirishdir. Ushbu texnikani maktabda, oliy-gohlarda chet tillarini o'rganishni boshlaganlar yaxshi bilishadi. Shunisi e'tiborga loyiqki, u Qozog'iston, Tojikiston va boshqa chegaradosh davlatlarda ham ko'plab til universitetlari tomonidan tanlanadi.

Ushbu usullardan biri lingvistik ijtimoiy-madaniy metod deb ataladi. Yuqo-ridagi uslubni qo'llab quvvatlovchilar zamonaviy chet tili grammatik qoidalar to'plami bo'lmasligi kerak, deb hisoblaganlar. Aksincha, tildan tashqari omillarning yo'qligi chet tillarni o'rganish zerikarli va maqsadsiz bo'lib qolishiga olib keladi. Tilshunoslik-ijtimoiy-madaniy uslubning tarafdorlari chet tilini kommunikativ vosita darajasiga ko'tarishadi, bu esa, odamga nafaqat gapirishga yordam beradi, balki o'zini namoyon qilish imkoniyatini beradi. Tilshunoslik - ijtimoiy- madaniy metod tamoyillariga amal qilgan holda, bemalol aytishimiz mumkinki, chet tili - bu tilning turmush tarzi, urf-odatlar va madaniyati, tarixini aks ettiruvchi o'ziga xos oyna hisoblanadi.

Biroq so'nggi yillarda chet tillarini o'qitishning eng muhim ommalashgan metodlari qatorida statistiklar reytingi, hisob-kitoblarida birinchi qatorni egallagan, kommunikativ metod mavjud. Ushbu metod bo'yicha Amerika va Yevropada o' zini ko'rsatdi. Dunyoni

zabt etishni davom ettirgan holda, respublikamizning etakchi til universitetlarida qo'llanilib, kommunikativ metodologiya bizga ham yetib keldi. Metodika chet tillarini o'qitishning ikkita asosiy usulini birlashtirishga asoslangan: an'anaviy hamda zamonaviy. Nomidan ko'rinib turibdiki, muloqot aloqada muhim rol o'ynaydi. Ushbu texnikaning asosiy maqsadi til to'sig'ini yengib o'tishdir. Eng asosiysi, insonni chet tilidan qo'rqishi, chet tilida gapirish qo'rquvidan qutqarish, shu bilan birga boshqa til qobiliyatlarini rivojlantiradi, masalan gapirish va yozish, o'qish, tinglash va hokazo.

Shuni ta'kidlash joizki, grammatika chet tilida gaplashish, muloqot qilish jara-yonida o'rganiladi. Bu prinsipda birinchi navbatda talabalar til formulalarini, ibora-larni yodlay oladilar hamda shundan keyingina yodlangan iboralarda topilgan gram-matik xatolarni tahlil qiladilar. Ismning o'zi aloqa amaliyoti kommunikativ metodi-kada alohida o'rin tutishi haqida gapiradi.

Kommunikativ texnika chet tilida so'zlashish ko'nikma hamda malakalarini rivojlantirishga qaratilgan. Shuni ham ta'kidlash joizki, metodikani qo'llash bevosita dars tuzilishiga ham ta'sir qiladi. Auditoriyada ko'pincha o'yin vaziyat-laridan foydalanish, guruh ishlarini olib borish va xatolarni topish, taqqoslash qobi-liyatlar uchun topshiriqlar ishlab chiqish zarur. Odatda, bunday tadbirlar nafaqat xotirani faol ishlashga, balki analitik, xayoliy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga imkon beruvchi mantiqiy fikrlashga ham majbur qiladi hamda fikrlarni ifodalashga undaydi.

Bugungi kunda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivoj-lanishi chet tillarini o'rganishda eng so'nggi interaktiv manbalarni, jumladan so'nggi avlod kompyuterlari, Internet, televizion dasturlar, gazeta va jurnallarni yaratilmoqda. Yuqorida aytilganlarning barchasini amalda qo'llash juda muhim hisoblanadi. Bu talabalarning tarjima qilinadigan til tarixi, madaniyati, urf odatlari mamlakatiga bo'lgan qiziqishini uyg'otishga yordam beradi, kelajakda zarur bo'lgan ko'nikmalarni shakllantirishga ko'maklashadi.

Ta'lim bu o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi faol o'zaro aloqadir. U bir tomon-lama bo'lishi mumkin emas. Bu o'qituvchiga o'quv jarayoni qanchalik muvaffa-qiyatli bo'lishiga bog'liqdir. Ko'rinib turibdiki, har bir o'qituvchi ish uslublarini tanlashda shaxsiy tajribasiga muvofiq ravishda boshqaradi. Ammo, eksperimental, amaliy ish natijalariga asoslanib, kommunikativ, induktiv, deduktiv usullar doirasida turli xil texnikalardan foydalanish ijobiy natija beradi va o'qitish samaradorligini oshirishga yordam beradi, deb ta'kidlash mumkin.

Shuningdek Muallif "aralash" deb nomlangan o'qitish metodikasiga rioya qilishga harakat qiladi. Bu sizning maqsadlaringizga erishishga imkon beradi shu-ningdek sizga yuqori natijalarga erishishingizga ko'maklashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Бим И. Л. Основные направления организации обучения иностранным языкам на старшей ступени полной средней школы // Иностранные языки в школе. 2002. № 5. С. 8.
2. Пассов Е. И. Содержание иноязычного образования как методическая категория // ИЯШ, 2007. № 6. С. 13-23.
3. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам / Н.Д. Гальскова. 2-е изд., перераб. и доп. М.: АРКТИ, 2003. 192 с.
4. Бим И. Л. К вопросу о методах обучения иностранным языкам / И.Л. Бим // ИЯШ. –1974. – № 2. – С. 19–32.
5. Воловин А. В. Коммуникативный подход к изучению иностранных языков в методических системах Великобритании и США / А.В. Воловин // Коммуникативный подход к изучению иностранных языков: сб. на-уч. трудов. – Вып. 275. – М., 1985. – С. 19–32.
6. Л. С. Ощепкова, Е. А. Шистерова. Методические рекомендации по организации исследовательской работы студентов в педагогическом колледже / под ред. – Пермь, 2002. – 43 с.
7. Мильруд Р. П., И. Р. Максимова Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения иностранным языкам // ИЯШ. – 2000. – № 4.
8. Begmuradovich, S. A. (2025). EINSATZ VON INFORMATIONSTECHNOLOGIE IM FREMDSPRACHENUNTERRICHT. СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ИССЛЕДОВАНИЯ, 1(3), 97-102.
9. Bekmuradovich, S. A. (2025). THE USAGE OF MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS. TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR JURNALI, 1(2), 180-184.
10. Begmuradovich, S. A. (2023). INTEGRATION OF EDUCATIONAL PROCESS FORMS. PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA VA IJTIMOIIY TADQIQOTLAR| JOURNAL OF PEDAGOGY, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH, 2(2), 20-23.
11. Isamutdinova, D. (2024, October). MILLIY TARIX VA MADANIYATNI AKS ETTIRUVCHISI SIFATIDA O'XSHATISHLAR. In INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS (Vol. 1, No. 9, pp. 38-41).
12. Marifjanovna, I. D. (2024). INGLIZ TILINI ORGANISHNING SAMARALI USULLARI. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 3(28), 36-37.
13. Marifjanovna, I. D. (2024). NEMIS TILINI ORGANISHNING SAMARALI USULLARI. PEDAGOG, 7(9), 138-139.
14. Marifjanovna, I. D. (2024, June). The Importance of Poems and Songs in the Development of German Vocabulary in Young Children. In Interdisciplinary Conference of Young Scholars in Social Sciences (USA) (Vol. 8, pp. 1-3).

15.Durdona, I. (2024). INTERAKTIV TEXNOLOGIYALARNING CHET TILI O'QITISHDAGI O'RNI. SOVREMENNOE OBRAZOVANIE I ISSLEDOVANIYA, 1(1), 227-232.

16.Isamutdinova, D. (2024). INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNALOGIYA ASOSIDA CHET TILI DARSLARINI TASHKIL QILISH. SOVREMENNOE OBRAZOVANIE I ISSLEDOVANIYA, 1(1), 86-89.

17.Isroilova, H., & Isamutdinova, D. (2024). INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA ASOSIDA DARSLARNI TASHKIL QILISH. MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS, 1(2), 218-223.

18.Isamutdinova, D. (2024). LANGUAGE AS A CULTURAL HERITAGE. Экономика и социум, (4-1 (119)), 175-179.

19. Nazim, B. (2024). THE USE OF FACT-CHECKING INSTRUMENTS IN ENHANCING MEDIA LITERACY. MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS, 1(2), 440-444.

20.Nazim, B. (2024). ENHANCING INFORMATION SECURITY THROUGH IMPROVED MEDIA LITERACY MODULES. MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS, 1(3), 235-239.

21.Ziyodullayeva, K., & Bo'ronov, N. (2024). FAKE NEWS AND THEIR ROLE IN PROPAGANDA MATERIALS. Развитие и инновации в науке, 3(8), 55-57.

22.Бўронов, Н. (2022). МЕДИАТАЪЛИМ ФЕЙК МАЪЛУМОТЛАРГА ҚАРШИ ҚАРШИ МЕДИСАВОДХОНЛИКНИ ОШИРУВЧИ ВОСИТА СИФАТИДА. RESEARCH AND EDUCATION, 1(6), 241-250.

23. Khumora, Z., & Nazim, B. R. THE ROLE OF THE INTERNET IN THE SPREAD OF FAKE INFORMATION.